

Olvasói könyvtárközi kérésre alapozó gyarapítás

A könyvtárak manapság gyakran használják az olvasói kérésre alapozó gyarapítási technikákat, vagyis akkor szerzik be a dokumentumot, amikor azt egy olvasó könyvtárközi kölcsönzéssel kéri. A szakirodalom gyakran tárgyalja ezt a fajta gyarapítási eljárást, de főleg közkönyvtárakat vizsgáltak eddig. *Doug Way* cikkében egy általános egyetem, a *Grand Valley Állami Egyetem (Grand Valley State University = GVSU)* programját mutatja be. Általános egyetemen (comprehensive university) az oktatásra, s kevésbé a kutatásra hangsúlyt helyező egyetemeket értik az Egyesült Államokban. A GVSU az USA, Michigan államában található, 24 000 hallgatót képez, legmagasabb fokozatként master diplomát ad.

A közkönyvtárakban különböző szempontokat vesznek tekintetbe ennél a gyarapítási módnál: van, ahol minden kért könyvet megvásárolnak, van, ahol különbséget tesznek: az árat, a könyv témáját, korát, beszerezhetőségét mérlegelve. A módszer eredményességét nem értékelték eddig részletesen, általában azt vizsgálták, milyen hatással volt a költségtakarékosságra, a dokumentumok forgási idejére, a beszerzést követő kölcsönzések számára.

A kutatóegyetemen a legfontosabb értékelési tényezőt a beszerzést követő használat jelentette. Az egyetemeken mindenütt korlátozták az így beszerzett dokumentumok körét, csak megadott kritériumoknak megfelelő könyveket vásároltak meg: kik kérték a művet, mennyire könnyen elégíthető ki a kérés könyvtárközi kölcsönzéssel stb. Az egyetemek nemcsak a gyarapításra vonatkozóan határoztak meg szempontrendszert, hanem a technika eredményességének értékelésére is.

A GVSU könyvtárában a bevált gyűjteményszervezési politika szerint végzik a gyarapítást: kiadói listák, kari ajánlások. Ennek ellenére az elmúlt hat évben a könyvtár állományának csak 31%-át kölcsönözték. Ugyanakkor mintegy 33%-kal nőtt a könyvtárközi kölcsönzések száma. Ezért fontolóra vették a könyvtárközi kölcsönzéssel kért művekre is

alapozó gyarapítás bevezetését. Ehhez igénybe vették az *OCLC Worldcat (Worldcat Collection Analysis = WCA)* gyűjteményelemzés szolgáltatását, melynek segítségével az elmúlt öt év kölcsönzési listáját kinyerték és állományukat összehasonlították a WorldCat katalógussal, illetve más könyvtárak állományával. Az elemzések lefolytatása után úgy döntöttek, hogy belefognak a könyvtárközi kölcsönzési kérésekre alapuló gyarapításba. Erre 5000 dollárt különítettek el, korlátozó szempontként az utóbbi három évben megjelent és még kapható, 75 dollárnál olcsóbb monográfiákat határozták meg. Az árkorlátozással a tankönyvek vásárlását zárták ki. A programot egy egyetemi féléven át tesztelték, aztán teljes mértékben bevezették a következő tanév elején. A kezdeti időkből aránylag alacsony volt az így beszerzett dokumentumok száma, de rájöttek az okára: az integrált rendszerük automatikusan továbbküldte a kéréseket. Ezt egy beállítással korrigálni tudták, így már a könyvtárközi kölcsönzést végző munkatársak tudomására jutottak a kérések.

Az ILLiad elnevezésű könyvtári integrált rendszerük és a már említett WCA adatait használták fel a teszt értékeléséhez. A beszerzett dokumentumok 51%-át a karok oktatói, 41%-át egyetemi hallgatók, 11%-át végzős hallgatók, 2%-át dolgozók és 1%-át egyéb besorolású olvasók kérték.

A program első teljes évében 114 tétellel gyarapították állományukat ezen a módon. A megoszlás: 6 db videofelvétel és 108 könyv volt. 41 dokumentumot több mint egyszer kölcsönöztek ki. Az átlagos kölcsönzési szám 1,5 volt, egy tételt 9-szer is kivettek, míg 12-t egyszer sem.

Az értékeléskor megnézték azt is, hogy a beszerzett könyvek tipikusak-e egy általános egyetem esetében; e célból hasonló adottságú és nagyságú általános egyetemek könyvtáraival hasonlították össze magukat. Ezért néhány más könyvtár munkatársai is áttekintették a vásárlásokat szakterületi megfelelés szempontjából. De ennek az eljárásnak meglehetősen nagy a szubjektivitása, így az elemzés nem

sokat segített. Mivel a széles gyűjtőkörű általános egyetemek könyvtáraiban, ahol sokféle témájú dokumentumot vásárolnak, de egy-egy témában nem teljességre és mélységre törekvően, nem lehet tényleges összehasonlításokat tenni. Ráadásul eltér az állománygyarapításra fordítható pénzügyi keret és az egyes szakterületek lefedettsége. Ezért szempontként inkább a megvásárolt művek tényleges fellelhetőségét vizsgálták kiválasztott könyvtárakban. Nemzeti központi nyilvántartások statisztikai adataira támaszkodva választottak ki öt hasonló állomány nagyságú könyvtárral rendelkező egyetemet. A WorldCat katalógusát használva állapították meg, hogy az egyes beszerzett művek megvannak-e a többi könyvtárban. A felmérés kimutatta, hogy a könyvek 59%-a megvolt legalább egy másik könyvtárban, 36%-a pedig több mint egyben. Ugyanezt megnézték csak a megvásárolt könyvek (videók nélkül) esetében: a számok 60% és 22%. Azt is megvizsgálták, hogy ezeket a legtöbbször kölcsönzött műveket mely olvasói csoportok kérték leginkább. Egy másik elemzés azt derítette fel, hogy a más intézményekben is megtalálható könyveket hányszor kölcsönzték. A számok azt mutatták, hogy több intézményben is meglévő dokumentumok többszöri kölcsönzése magasabb értéket mutat.

Az elemzések egyértelműen bizonyították, hogy a könyvtárközi kölcsönzési kérésekre alapozó gyarapítás hatékonyan egészíti ki a szakreferensek által használt hagyományos módszereket. A beszerzett

művek általában illenek a gyűjteménybe és a könyvtárhasználók igénylik őket. Ezeknek a könyveknek magasabb a forgása, mint a hagyományos módszerekkel megvásároltaké.

Más hasonló adottságú könyvtárak állományának elemzése is nagy segítséget jelenthet, hiszen azokat a könyveket kölcsönözték gyakrabban, amelyek több más könyvtárban is megvoltak. További vizsgálatok kimutathatják, hogy ez a megállapítás általánosítható lesz.

A program eredményei alapján a GVSU könyvtára úgy döntött, hogy a gyarapításnak ezt a hatékonynak bizonyuló módját továbbra is fenntartják és ki is terjesztik a korlátozások szűkítésével. Bár a gyűjteményszervezésnek ez a módja sohasem fogja teljesen felváltani a hagyományos módszereket, arra utal, hogy a könyvtárak egyre inkább bevonják használóikat a beszerzési döntésekbe. Ezáltal elősegítik a költségvetési keretek hatékonyabb felhasználását, a munkatársak és a könyvtárosok idejének és erőfeszítéseinek jobb kihasználását.

WAY, Doug: The Assessment of Patron-Initiated Collection Development via Interlibrary Loan at a Comprehensive University. = Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve, 19. köt. 4. sz. 2009. p. 299–308./

(Burmeister Erzsébet)